

CVIJETA ZUZORIĆ KAO TEMA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ DRAMI I KAZALIŠTU

Cvijeta Zuzorić zasigurno je najznamenitija, najtajnovitija i najzagonetnija Dubrovčanka u bogatoj kulturno-ološkoj povijesti Grada. Više od bilo koje sugrađanke od 16. stoljeća pa do danas, ova je žena bila predmet divljenja i obožavanja. Slobodan Prosperov Novak u knjizi *Dubrovnik iznova* ovako predstavlja jednu od najznamenitijih Dubrovčanki u povijesti: "Dubrovkinja Cvijeta Zuzorić stvarna je osoba, ali je ona i biće iz legende. Štovali su je i obožavali već za života, štovali su je nakon smrti, a štuju je i danas! Zašto je tomu tako, čini se da će ostati tajnom. Sve što o ovoj ženi znamo ispisano je rukom njezinih obožavalaca. Ona sama nije napisala ni retka, nije ostavila nikakva traga. Zna se posvema pouzdano da se rodila sredinom 16. stoljeća i da je onda s roditeljima djevojčica Cvijeta otišla u Anconu. Tu se udala za trgovca i diplomata Pescionija. Muž joj je trinaest godina bio firentinski konzul u Dubrovniku. 1582. on je bankrotirao i sa svojom tada već ocalom suprugom otplovio je natrag u Italiju. Cvijeta je umrla u dubokoj starosti. Pokopali su je u crkvi Sv. Franje ad Alto u Anconi. Njezina nadgrobna ploča s natpisom upotrebljena je za popločavanje stepenica. Sve ostalo o Cvijeti samo su uzdasi obožavalaca i legenda."¹

Franjo Marković pak u svom rektorskom govoru "Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita" 1882. ovako piše o Cvijeti: "...za dobe duševnog cvjeta dubrovačkog koncem 16. i početkom 17. vieka još se jedna sveza ukazuje medju pjesničkim i filozofijskim radom poimenice oko estetike: ta sveza je ženski uzor Flora Zuzorić. Tadanje hrvatsko pjesništvo puno je obraćeno k njojzi; a vidimo da ne samo Nikola Gučetić nego i drug njegov Miho Monaldi posvećuju njojzi svoje estetičke i druge filozofijske rasprave i od nje grade duševno središte svoga umovanja o ljepoti" (istakla K. B.).²

Cvijetin trag kroz godine, njezina ljepota koja je nadahnjivala pjesnike i filozofe, ostao je trajan, zauvijek inspirativan i intrigantan u brojnim pjesničkim zbir-kama njezinih suvremenika, ali i u djelima suvremenih autora. Riječ je svakako o jednoj izuzetnoj ženi koju upoznajemo kroz sve ono što su o njoj pisali drugi, zatravljeni i očarani njezinom ljepotom, obrazovanošću i gospodstvom, budući da, iako i sama (navodno?) pjesnikinja, nikad ništa od onog što je ona napisala (?) nije do nas došlo. I ta činjenica pridonosila je atraktivnosti Cvijete kao književne teme uz stalno nazočnu dvojbu postoji li uopće neki njezin opus ili je to samo još jedna od književnih predrasuda. Suvremenici su, naravno, zagonetku njezina života iščitavali na različite načine i njezinu moguću svakodnevicu dešifrirali znakovima svoga vremena.

Cvijetina sudbina zaintrigirala je tako nakon toliko vremena, iako je stalno prisutna u hrvatskoj književnosti, tri suvremena autora – ne slučajno sva trojica su Dubrovčani – da se svaki na svoj način još jednom pozabave njezinim prebogatim životom. Riječ je o pjesniku, dramskom piscu i osobito plodnom radiodramskom autoru, esejistu i prevoditelju Luku Paljetku, piscu i redatelju Matku Sršenu i redatelju Davoru Mojašu, voditelju studentskog teatra "Lero". Paljetak joj posvećuje nekoliko pjesama³ u stihu i formi vremena kad je bila apsolutna gospodarica dubrovačkih saloča i muza čitavog kruga dubrovačkih pjesnika, vezujući uz nju pojam tjelesne i duhovne ljepote, plemenitosti, umjetnosti i stvaralaštva.

Uz trojicu spomenutih o čijim će "Cvijetama" biti riječi u ovom radu valjalo bi spomenuti i dramu *Cvijeta Zuzori* nešto starijeg autora Ernesta Katića⁴, dubrovačkog pravnika i književnika koji je stvarao u sjeni i duhu Iva Vojnovića, a pisao je i pod pseudonimom Lukša s Orsana, kao i dramu suvremene dubrovačke autorice Slavice Stojan koja se sustavno bavi sudbina-

PREMIJERE
RAZGOVOR
PORTRET
FESTIVALI
MEDJI
VOX
HISTRIONIS
MEDUNARODNA
SCENA
AKTUALNOSTI
TEORIJA
FOAJE
MI U SVIJETU
NOVE KNJIGE
DRAMA

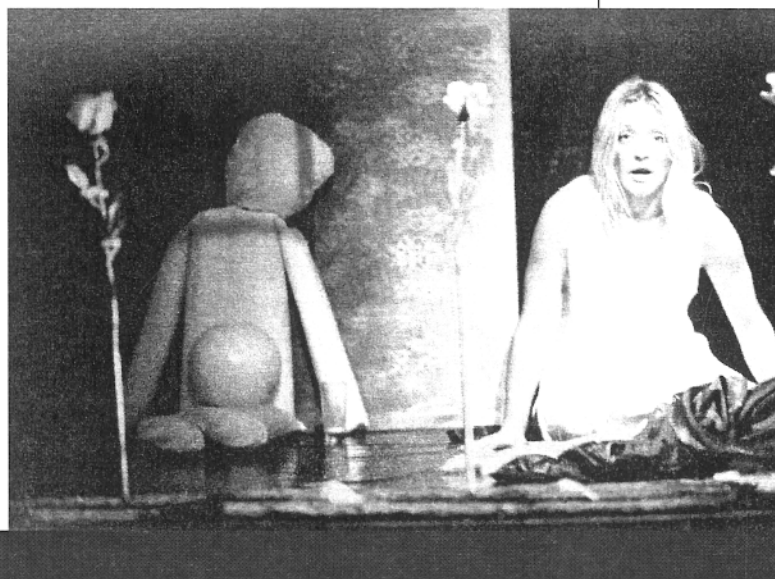
ma svojih znanih sugradanki. Posebno je Paljetak uznemirio duhove kad je počeo objavljivati ulomke dnevnika ove misteriozne žene u časopisima "Erasmvs", "Republika" i "Dubrovnik". Prvi koji se odnosi na razdoblje Cvijetina sazrijevanja u Anconi kad je imala 15 godina popratio je navodnim faksimilom naslovnice dnevnika i uvodnim pojašnjenjem kako se radi o novootkrivenom rukopisu u *Archivio di stato di Firenze – Giardino segreto, Diario di Fiora Zuzeri, gentildonna Ragugea*, koji se nenotiran nalazio između rukopisa Firentinca Giovannija Armeticcija i Dubrovčanina Nikole Vitova Gučetića. Vjerovalo se da se radi o "dragocjenom otkriću koje baca više svjetla na lik najzagonetnije žene našeg podneblja, to prije što sadrži i nekoliko, vjerujemo, izvornih pjesama: jedan sonet na talijanskom i jednu pjesmu na hrvatskome"⁵. Baš taj prvi dio hipotetskog dnevnika koji se odnosi na 1567. godinu – na vrijeme Cvijetina djetinjstva u Anconi kad joj je bilo 15 godina i kad je, po Paljetkovu mišljenju, počela voditi svoj fiktivni dnevnik – postavio je Davor Mojaš kroz svoj lerovski projekt kao monodramu na Dubrovačkim ljetnim igrama, a u ulozi Cvijete bila je dubrovačka glumica Mirej Stanić.⁶ Iako nije riječ o, po priznanju samog autora, kazališnom tekstu, nego o "proznom tekstu u obliku dnevnika, hipotetskog, dakle izmišljenog, impostiranog dnevnika" koji je zapravo "ljupka kazališna izmišljotina", tekst je uspješno zaživio kao drama Cvijetina sazrijevanja. To razdoblje njezina života, od trinaeste do petnaeste godine, uključuje prva spoznajna iskustva o svijetu, ali i o sebi i svom tijelu, doba je to prvih ljubavnih i erotskih doživljaja. Cvijeta se povjerala papiru kao svojoj vjernoj i pouzdanoj prijateljici (naziva je Bianca, talijanski papir je ženskog roda): "...tebi ću dragi papiru povjeravati svoje misli, primisli i želje, razgovarati s tobom, bilježiti zapažanja o sebi i drugima. Ti si bijela pa ću te zato nazvati Bianca. Bit ćeš mi prijateljica, nijemi sugovornik, odnosno slušatelj..."⁷ Današnja Cvijeta u interpretaciji Mirej Stanić dolazi do nas kao odraz sna o ženi (i vlastitog i Paljetkova i Mojaševa) ili kao žena koja jest san odsanjan pred buđenje, san iz kojeg se djevojčica Cvijeta budi kao žena. Iako je pisan iz perspektive konkretne osobe, ovaj "dnevnik" može se iščitati kao općenita priča o odrastanju, priča o čežnji, strasti, strahu, razdraganosti zbog otkrića novog i drugog, ali i bijegu od nepoznatog, priča o otkrivanju života kojeg promatra širom

otvorenih očiju... Iako je bilo nakon gledanja *Skrovitog vrta* prepoznati Mojaševu lerovsku poetiku – pozornicu kao onirički prostor snova, nabijenu suspregnutim energijama, ispunjenu skrovitim naznakama, slutnjama, znakovima, čemu su se pridružile glazbena kulisa (Loreen McKennit) i scenografija Dubravke Lošić zamišljena kao kutija-prostor Cvijetine skrovitosti vrta/svijeta. Sliku Cvijete kakvu nam je posredovala Mirej Stanić karakterizirala je infantilnost i neposrednost pa je glumica djelovala, kako je napisao Hrvoje Ivanković, kao oživjela "pupica iz lutkine kuće"⁸. Linearnu strukturu prozne priče Mojaš je sa svojim suradnicima uspješno prenio na scenu.

Svoje specifično iščitavanje dubrovačke baštine, odnosno bavljenje Cvijetom, propitivanje na taj način i nas samih danas i našeg odnosa prema Cvijeti Mojaš je nastavio predstavom *Dijalog o ljepoti*⁹ što je premijerno prikazana 26. siječnja u teatru Bursa, na maloj sceni dubrovačkog kazališta "Marin Držić". U istoimevoj predstavi u kojoj dijalog vode tri glumice, Mojaš nam je ponudio dramski okvir jednog davnog sna o ljepoti.

Ovo djelo Gučetićevo je prilog o novom književnom rodu – ljubav prema ljepoti izvorište je razgovora o ljubavi "zvanog Cvijet" i tako *nomen* postaje *omen*.¹⁰ Filozofija lijepog (i njezina para ljubavi) zauzimala je značajno mjesto u europskom filozofijskom dijalogu, a značajan prilog ostvarili su i hrvatski mislitelji – kroz nju se propituje široka problematika pojedinih disciplina – pjesništva, glazbe, riječi i govora, umijeća go-

Mirej Stanić

vorništva, fenomena jezika i stila. Gučetićev dijalog o ljepoti i ljubavi vode dvije žene – Mara Gundulićeva, Gučetićeva supruga, i njezina prijateljica Cvijeta Zuzorić. Autor razgovorom dviju žena piše pohvalu stvarnom i metaforičkom naslovom istaknutom kanonu ljepote, oslikavajući istodobno portret obrazovane izuzetne žene koja je bila idol čitavog domaćeg i europskog pjesničkog i filozofskog kruga (Ranjina, Monaldi, Bunić, Zlatarić te Tasso, Simonetti i Boccabianca).¹¹ *Dialogo della bellezza* nije samo teorijski doprinos renesansnim estetičkim traktatima, nego ima i svoje kulturno-povijesno i dokumentarno značenje. Ti su razgovori slike duhovnog ozračja vremena u kojem je i Cvijeta živjela, ogledalo i njezine duhovnosti, filozofske, književne obrazovanosti, profinjenosti ukusa i senzibiliteta, odnosa prema ljepoti, ljubavi i životu, prema čovjeku i prirodi.

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDJI

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORIJA

FOAJE

MI U SVJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

I u ovom pokušaju svog dijaloga s dubrovačkom književnom (i ne samo književnom) baštinom ostaje Mojaš u svijetu snova kojim vladaju neki drugi zakoni, pokušavajući prodrjeti u snove onih koji su sanjali davno prije (u ovom slučaju u snoviti svijet dviju izuzetnih žena – Mare Gundulićeve i Cvijete Zuzorić), uvlačeći pomalo i nas u njihove tajnovite prostore. Sve činjenice iz života ovih dviju uglednih i obrazovanih žena u Mojaševoj lerovskoj koncepciji utapaju se u atmosferi, slutnjama i osjećajima, a u tu snovitost, neomeđenost i neodređenost Mojaš pokušava uvući i gledatelje svoje predstave. Realizirao je to nizanjem scenskih slika koje se pretapaju jedna u drugu, ritam njihova nizanja diktiran je glazbom koja je slika raspoloženja, a unutarnja napetost svake slike stvara se reduciranom glumom. Pokušaj je to produblivanja dijaloga sa snovima konkretnih, povijesnih, ali i imaginarnih osoba (zato, pretpostavljam, uvodi i treću glumicu), ali i snovima nas koji nakon prohujalih stoljeća hodimo istim prostorima (perivojem Gučetićeva Ljetnikovca u Trstenom ili nekim drugim prostorom, svejedno je) s možda istim slutnjama i strahovima, nada-ma i željama. Prateći predstave Teatra "Lero" razvidno je da je *Dijalog o ljepoti* dio koncepta provjeravanja vlastite lerovske teatarske poetike, a dijalog koji se vodi na sceni jest i unutarnji dijalog svakog sudionika predstave.

Matko Sršen svoju dramu *Cvijeta Zuzorić, treći spol*, koja još čeka uprizorenje, smješta u vrijeme

današnje, u prostore Ljetnikovca na Lapadu (gdje je Akademijin institut i gdje se proučava stara hrvatska književnost), demistificirajući lik poznate Dubrovčanke. "...pojavljuje se sjajna šara u kojoj s kraja na kraj vidokruga čudesno treperi lik Cvijete Zuzorić najzanimljivim i najzagonetnijim stihovima hrvatske književnosti... a bez jedne sačuvane riječi... Činjenice njezina života i djela stoje pred današnjim... kao što će stajati pred budućim istraživačima... kao razbacani jadranski otoci koje ne možeš drugačije povezati negoli morem što je šutnjom i šumom zauvijek prekrilo njene stihove... Znanstvenik se zaustavlja u toj točki u kojoj se red činjenica počinje opasno kolebati. Ići dalje može samo pjesnik čiji je put obilježen redom mašte! Ali to nikoga ni na što ne obvezuje... Istraživači stare hrvatske književnosti koji kreću prema ovoj fatamorgani... možda bi kao geslo morali istaknuti onaj Dantev natpis... LAASCIATE OGNI SPERANZA, VIO C'HENTRATE... Glede Cvijetina djela književnu je znanost zadesio horror vacui..."¹²

U svojoj drami Sršen propituje temeljni odnos Mare i Cvijete kroz prizmu suvremenosti, naime udvaja odnos ovih dviju žena smještajući ga u današnjicu. Cvijeta je mlada znanstvenica, Dubrovčanka koja je odavno napustila svoj rodni grad, a Mara ugledna profesorica starije hrvatske književnosti i akademik. I jedna i druga zaokupljene su misterioznom pjesnikinjom, ženom koja o svom životu nije ostavila nikakva traga. One zajedno uređuju kritičko izdanje o Cvijeti i susreću se u Dubrovniku u trenutku kad je njihov višegodišnji posao dovršen. To je ujedno i njihov prvi susret prepun emocija, skrivenih tenzija, straha, nadanja, različitih očekivanja... Obje žene dolaze sa popudbinama svojih života, nakupljenih razočaranja, svaka ima svoju priču i svoju sliku o Cvijeti Zuzorić i njezinu životu koji je neraskidivo (i pokazat će se u raspletu – kobno) isprepleten s njihovima. Cvijeta nije samo njihov zajednički znanstveni projekt, ona je i njihovo tragično zrcalo, ona je njihova sudbina. Sršenove Cvijeta i Mara vode razgovor koji je stalno na rubu, balansiraju između književnosti, trećeg spola, kako sebe karakterizira Cvijeta, i njihovog slojevitog, nerazjašnjenog i, mogli bismo reći, problematičnog odnosa. Sve je prepuno podudarnosti – muž današnje Cvijete Amerikanac je Bartolomeo, a muž "prave" Cvijete Firentinac je Bartolomeo Pescioni, Marin muž je akademik Nikola, a muž "prave" Mare je ugled-

ni dubrovački vlastelin i knez Nikola Gučetić Gozze. Njih dvije kao da su preskočile stoljeća i sad, nad već dovršenom zajedničkom knjigom, razrješuju svoje zapletene odnose i ponovno pretresaju stare i neriješene dvojbe o Cvijetinoj sudbini, njezinu naglom odlasku iz Dubrovnika i o njihovu odnosu. Naime, u književnoj povijesti uz brojne zagonetke iz Cvijetina života ostao je i nikad rasvijetljen razlog njezina "bijega" u Firenzu – je li to doista bilo radi bankrota njezina muža ili zbog nedopuštene Marine ljubavi prema Cvijeti, zbog koje je ona morala bježati iz Dubrovnika.

"A vi još uvijek podržavate mit savršene žene... La donna perfetta. Fiore Zuzzori! (oštro) Feministički mitovi koji samo dokazuju koliko je prvi pol slab, a drugi glup... dok hoće, svaki za sebe osvojiti ono što im je po prirodi neosvojivo! Upravo je taj vaš mit o Cvijeti savršen primjer... Savršena žena renesanse! Obrazovana i umna! Raspravlja o Platonu i Aristotelu kao da ih je slušala u Akademiji ili u Likeju, i to s jednako tako učenom i kreposnom Marom Gundulić di Gozze, ženom dubrovačkog kneza Nikole Vitova Gučetića, u njihovom ljetnikovcu u Trstenom. Recite... zašto još uvijek podržavate taj mit o čednosti ovih dviju žena... taj ideal stare hrvatske književnosti? Kao da su bile bezgrešne božice... ili dumne, mudre, talentirane, kreposne... časne, časne, časne! Recite... zašto?! Vi ste profesorica na sveučilištu, predstojnica Instituta, akademik... Zašto lažete?! Zar zato što cijela stoljeća lažu?"¹³

I Matko Sršen svojom nas je dramom pozvao u bajkoviti prostor snova ("Život nije nego polje sna na kojem raste književnost...", reći će njegova Cvijeta) u kojem vladaju posve drugi zakoni, a mi danas to moramo prihvatiti jer ionako "sve ostalo o Cvijeti samo su uzdasi obožavalaca i legenda"¹⁴. Očito je da su se mit i znatiželja o Cvijeti i njezinoj sudbini plodno realizirali kroz reinterpretaciju hrvatske (dubrovačke) književne baštine i sigurno će, s obzirom na svoju atraktivnost, doživjeti još suvremenih iščitavanja propitujući stara, ali i postavljajući nova, nama aktualna pitanja.

¹ Slobodan Prosperov Novak, *Dubrovnik iznova*

² *Dijalog o ljepoti*, dvojezično izdanje THE BRIDGE, Zagreb, 1995., str. 351.

³ Riječ je o pjesmama *Cvijeta Zuzorić i Lament nad pepelištem perivoja u Trstenom*. U kontekstu Paljetkove stvaralačke poetike posve je prirodno da je Cvijeta Zuzorić našla svoje mjesto.

⁴ Prema izvorima isti autor je napisao dramu *Prva ljubav Cvijete Zuzorić* čiji je tekst, nažalost, izgubljen pa je poslije nastala ova spomenuta tročinska drama objavljena u Dubrovniku 1941. Luko Paljetak u uvodnoj napomeni za svoju dramu *Ljubav Cvijete Zuzorić* navodi da je "nastala kao svojevrsan podsjetnik i na spomenutu jednočinku i na Ernesta Katića (Lukšu s Orsana), a prije svega ipak kao još jedan prilog neprolaznoj slavi Cvijete Zuzorić". (Luko Paljetak, *Kazalište u zraku*, Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 2001.).

⁵ "Erasmvs", 21/1997., str. 16. – 23.

⁶ Praizvedba se dogodila 1. kolovoza 2002. u atriju palače Sponza u sklopu dramsko-ga programa (ponoćna scena) Dubrovačkih ljetnih igara.

⁷ "Erasmvs", str. 16.

⁸ "Slobodna Dalmacija", 4. i 5. kolovoza 2002.

⁹ *Dialogo della bellezza*, glasovito djelo Nikole Vitova Gučetića (1549. – 1610.), dubrovačkog vlastelina i filozofa koji je za života dobio visoka priznanja (papa Klement VIII. dodijelio mu je naslov doktora filozofije i teologije). Sudjelovao je u javnom kulturnom i društvenom životu svoga grada. Bio je oženjen Marom Gundulić čiji je lik, uz Cvijetu Zuzorić, i književno transponirao u svojim dijalozima o ljepoti i ljubavi. *Dijalog o ljepoti* posvećen je "vrlo dičnoj gospođi mojoj prepoštovanoj Niki Zuzorićevoj, u Jakinu".

¹⁰ Ljerka Schiffer u *Nikola Vitov Gučetić/Niccolo Vito di Gozze, život i djelo u Dijalog o ljepoti*, Zagreb, 1995., str. 353.

¹¹ Isto, str. 359.

¹² *Cvijeta Zuzorić, treći spol*, "Dubrovački horizonti", br. 40, str. 224.

¹³ Isto, str. 238.

¹⁴ S. P. Novak, vidi bilj. 1.